

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**PECULIARITIES OF ADVOCACY ACTIVITIES UNDER MARTIAL LAW****Хомин Д.Р., студентка I курсу магістратури***Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»***Шандрук А.М., студентка IV курсу бакалаврату***Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

У зв'язку з повномасштабним вторгненням збройних сил Росії в Україну 24 лютого 2022 року по всій території нашої держави було введено воєнний стан. Російська агресія не лише ускладнила політичні, економічні та інші процеси всередині нашої країни, але й спричинила безліч змін у багатьох сферах суспільного життя, винятком не стала діяльність адвокатури України, що являє собою незалежний самоврядний інститут, який забезпечує здійснення захисту, представництва та надання правової допомоги на професійній основі. Реалії сьогодення перешкоджають ефективному та належному здійсненню своїх професійних обов'язків адвокатів щодо надання правової допомоги населенню країни. Важливим аспектом дослідження є аналіз законодавства України та міжнародно-правових актів стосовно порядку діяльності адвокатури в умовах воєнного стану. Водночас особливістю сучасної адвокатури є те, що вони з одного боку може розглядатися як окремих інститут правової системи на яку державою і суспільством покладено важливу місію захисту насамперед прав людини, а також підприємств, установ, організацій, фізичних осіб – підприємців.

Україна як ми вважаємо, має корпус юристів, які професійно займаються адвокатською діяльністю в межах повноважень передбачених Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру» та іншими нормативно-правовими актами. В умовах сьогодення збільшились запити щодо надання правової допомоги для вразливих верств населення, які зазнали втрат внаслідок війни. Особливості реалізації інституту правової допомоги в сучасних воєнних умовах стає суттєвим чинником підвищення ефективності правового механізму в цілому, тому правильне і застосування заходів щодо вивчення змін діяльності такого інституту в реальному часі є доволі важливим та необхідним завданням юридичної практики і науки. Перед нами постає потреба у вивченні та дослідженні діяльності адвокатури за нових обставин в умовах війни, коли населення України, а особливо внутрішньо-переміщені особи, котрі масово потребують надання якісної правової допомоги з боку фізичних та юридичних осіб, які можуть її надавати на підставі законодавства.

Ключові слова: адвокатура, адвокатські запити, воєнний стан, інформація.

In connection with the full-scale invasion of the armed forces of Russia into Ukraine on February 24, 2022, martial law was introduced throughout the territory of our country. Russian aggression not only complicated political, economic and other processes within our country, but also caused many changes in many spheres of social life, the activity of the Bar of Ukraine was no exception, which is an independent self-governing institution that provides protection, representation and the provision of legal assistance on a professional basis. Today's realities prevent lawyers from effectively and properly performing their professional duties to provide legal aid to the country's population. An important aspect of the research is the analysis of the legislation of Ukraine and international legal acts regarding the procedure for the activities of the bar under martial law. At the same time, a feature of modern advocacy is that, on the one hand, they can be considered as a separate institution of the legal system, which is entrusted by the state and society with the important mission of protecting, first of all, human rights, as well as enterprises, institutions, organizations, natural persons - entrepreneurs.

In our opinion, Ukraine has a body of lawyers who professionally engage in advocacy within the scope of the powers provided for by the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On Advocacy" and other regulatory legal acts. In today's conditions, there has been an increase in requests for legal assistance for vulnerable sections of the population who have suffered losses as a result of the war. The peculiarities of the implementation of the institute of legal aid in modern military conditions become a significant factor in increasing the effectiveness of the legal mechanism as a whole, therefore, the correct and application of measures to study changes in the activity of such an institute in real time is a rather important and necessary task of legal practice and science.

Before us, there is a need to study and research the activities of the legal profession under new circumstances in the conditions of war, when the population of Ukraine, and especially internally displaced persons, who massively need the provision of high-quality legal assistance from individuals and legal entities who can provide it on the basis of legislation.

Key words: advocacy, advocacy requests, martial law, information.

Інститут правової допомоги є основною і важливою складовою реалізації прав та свобод людини. Адвокатуру можна визначити як елемент правової системи України, а правозахисна діяльність адвокатів являє собою частину юридичної практики, це правотворча, правозастосовча та правоохоронна діяльність, а також особливий правозахисний інститут громадянського суспільства, який представляє інтереси цього суспільства перед державою, взаємодіє з державою і водночас протистоїть державі в особі її органів з питань захисту прав та свобод людини і громадянина, зокрема в правоохоронних органах. Отож, головне завдання, яке стоїть перед адвокатурою – це захист прав, свобод і законних інтересів людини в усіх сферах її життя [1, с. 8].

Проте, в умовах сьогодення в Україні з моменту масштабної збройної агресії росії та введення воєнного стану дещо змінилась діяльність такого важливого інституту як адвокатура. Тема захисту прав людини є надзвичайно актуальною і потребує постійного вдосконалення

та вивчення. Під час війни питання щодо захисту прав та інтересів особи гостро постає перед державою, а особливо перед адвокатами. Адже багато громадян нашої країни змушені були покинути свої домівки, робочі місця, рідні міста. При цьому виникає безліч правових питань, пов'язаних із війною, наприклад, – в якому порядку отримати соціальні виплати, що робити при втраті документів, чи компенсується знищене майно, як бути із трудовими гарантіями та багато інших.

Варто звернути увагу на те, що під час воєнного стану припинено функціонування єдиних та державних реєстрів, підвладних Міністерству юстиції України [2]. Серед них необхідно відокремити: Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань; Державний реєстр речових прав на нерухоме майно; Автоматизована система виконавчого провадження та Єдиного реєстру боржників; Державний реєстр обов'язків цивільного

стану. Також призупинено доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень та сервісів «Стан розгляду справ» та «Список справ, призначених до розгляду». Суди, де це можливо, працюють у штатному режимі. Проте реалізувати стабільну роботу всіх судів в умовах війни досить важко.

Досить особливу роль в допомозі адвокатам в умовах війни відіграє діяльність Опікунської Ради, яка була утворена Національною асоціацією адвокатів України. Рада була утворена майже відразу після початку збройної агресії з боку росії 3 березня 2022 року, з метою розподілу благодійної допомоги адвокатам та їх сім'ям, що постраждали внаслідок воєнних дій [3].

Національною асоціацією адвокатів України було визначено критерії розподілу такої допомоги, а саме було виділено три черги:

1. Першочерговою благодійною допомогою надається адвокатам та членам їх сімей, які загинули, отримали тяжкі тілесні ушкодження або ж втратили житло, що слугувало постійним місцем проживання (за умови відсутності іншого житла, придатного для проживання) внаслідок воєнних дій, а також самотнім адвокатам, які мають понад 70 років, які не змогли евакуюватись або ж не мають засобів для існування;

2. До другої черги відносять адвокатів та/або членів їх сімей, які отримали тілесні ушкодження середньої тяжкості або ж житло, яких частково зруйновано внаслідок воєнних дій, а також адвокати, які є батьками, що самостійно виховують дитину, які не мають доходу та засобів існування через початок бойових

3. В третю чергу допомогу отримують адвокати та їхні діти, котрі потребують систематичного приймання лікарських засобів, що є життєво-необхідними, в разі відсутності можливості їх придбання [4].

Враховуючи той факт, що, військова агресія з боку росії вплинула не лише на професійну діяльність адвокатів, але й на їх особисте життя, роль Національної асоціації адвокатів України зосереджена в забезпеченні незалежності кожного її члена та створенні сприятливих умов для здійснення професійної діяльності. На період запровадження воєнного стану асоціація, яка об'єднує всіх адвокатів України змушена працювати дистанційно, як і багато установ нашої держави.

Також варто зазначити, що Рада адвокатів України прийняла низку важливих організаційних рішень до припинення режиму воєнного стану, відповідно до яких належать: припинення для публічного доступу до інформації про адвокатські адреси, мобільні телефони, фотографії, соцмережі, розміщені в Єдиному реєстрі адвокатів України з метою захисту адвокатів [5]; не вважати порушеннями вимог, які пов'язані з несумісністю проходження військової або альтернативної (невійськової) служби адвокатами та не застосуванням такої підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності [6]; дозволи надані радам адвокатів регіонів, на основі прийнятих радою адвокатів регіонів рішень, видавати посвідчення адвокатів України вставленого Радою адвокатів України зразка, без багатоступеневого захисту від підробок [7]; спрощено вимоги до складання кваліфікаційного іспиту – тимчасово дозволено допуск до складання кваліфікаційних іспитів без надання довідки про несудимість і документів про володіння українською мовою [8];

Також в умовах воєнного стану актуальною є дистанційна правова допомога населенню, яка стає в нагоді, коли громадяни знаходяться у віддалених місцях проживання або за станом здоров'я, чи з інших особистих причин не мають змоги на особисту зустріч з адвокатами. З цією метою створені спеціальні електронні застосунки, через які можливо проводити онлайн-консультації. Зрозуміло, що в місцях, де не ведуться активні бойові дії адвокати продовжують виконувати свої професійні обов'язки у приміщеннях органів державної влади, місцевому само-

врядування, соціального захисту, спеціалізованих установах, у місцях розміщення внутрішньо переміщених осіб. Але ж є регіони, де зруйновано або пошкоджено багато адміністративних будівель, знищено центри надання правової допомоги, тож громадяни вимушені або переміщатися з цих регіонів, або за можливості, користуватися дистанційною допомогою [9, с.76].

У процесі надання адвокатом правової допомоги під час порушень порядку організації дистанційної праці особливості полягають безпосередньо у формуванні доказової бази задля захисту прав, свобод та інтересів клієнта. Це потребує ретельної підготовки: від встановлення, оцінки та зібрання доказів на предмет їх допустимості, належності, достовірності до знаходження та врахування процедурних особливостей під час такої діяльності. Кожна процесуальна дія адвоката повинна бути спрямована на оптимізацію процесуального часу, засобів і способів захисту. Недотримання цього може тягнути незворотні наслідки для охорони та захисту прав клієнта. Якщо говорити більш предметно про стратегію захисту адвокатом прав клієнта при організованій перевірці, то очевидно, що відштовхуватися адвокату потрібно і від ввірених за службово-процесуальним статусом повноважень клієнта. Як органи Держпраці, так і роботодавець завжди наділені повноваженнями, до змісту яких входять службові права та обов'язки, інтереси [10, с. 15].

В ході дослідження теми діяльності адвокатури в часі війни особливу увагу варто звернути на те, що значну кількість роботи Національною асоціацією адвокатів України проведено у зв'язку з наданням безоплатної правової допомоги за кордоном тим особам, які потребують тимчасового захисту. Таким чином були створені представництва за кордоном з метою вдосконалення її діяльності в міжнародному просторі. Завдяки цьому вдалося налагодити діяльність адвокатів з надання безоплатної правової допомоги у Бельгії, Болгарії, Іспанії, Канаді, Німеччині, Польщі, Румунії, Словаччині, Угорщині, Франції, Швейцарії. В рядах країн створені списки адвокатів за спеціалізацією, які надають безкоштовні юридичні консультації. Також певні юридичні компанії надали можливість працювати українських адвокатів [11].

Варто зауважити також і на обмеження права адвоката на доступ до інформації в умовах воєнного стану якщо ця інформація має конфіденційний чи службовий зміст. Відповідно до ст. 131-2 Конституції України для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується [12].

Конституцією України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану» будь-яких змін до застосування цієї норми Конституції під час воєнного стану не передбачено [13].

Разом з тим, враховуючи вимоги Конституції України, статтею 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» гарантується, що право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [14].

Таким чином, в умовах воєнного стану доступ до інформації може бути обмеженим з метою захисту інтересів національної безпеки та територіальної цілісності. Тому адвокатам необхідно не лише посилатися на потребу отримання інформації для реалізації його професійних обов'язків, але й підтвердити за допомогою копії ордеру або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, що така інформація потрібна йому для захисту конкретного клієнта у певній справі та належно обґрунтувати необхід-

ність отримання такої інформації. Водночас, адвокатам для захисту прав та інтересів клієнта рекомендовано раціонально та точно готувати та обґрунтовувати адвокатські запити, чітко формулювати запитання та дотримуватися вимог щодо оформлення запитів з метою отримання належної на них відповіді.

Необхідно також зазначити, що в умовах воєнного стану діяльність адвокатури має ряд труднощів. В зв'язку з цим Вищою школою адвокатури Національної асоціації адвокатів України було запроваджено нові безкоштовні курси з міжнародного гуманітарного і міграційного права, які надали допомогу адвокатам засвоїти актуальні знання і практичні навички саме за обставин воєнного стану. В деяких регіонах адвокати працюють при військово-цивільних адміністраціях, які займаються митним і супровідним оформленням гуманітарних вантажів, а також протидією дезінформації щодо нападу російських військ на Україну. Крім того, сформовано реєстр адвокатів, які готові долучитися до збору доказів військової агресії

у міжнародних судах та реєстр адвокатів, які напругу спілкуються з військово-цивільними адміністраціями і надають їм професійну правничу допомогу [15].

Реалізація права правничої допомоги у воєнний час як ми зазначали досить ускладнила діяльність адвокатури і водночас вплинуло на її оновлення у частині організації роботи адвокатів, зміни режиму і формату функціонування професійного механізму. Вважаємо, що незважаючи на труднощі та складні обставини, адвокатура продовжує функціонувати, виконувати основний обов'язок щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, організувати надання безоплатної правової допомоги особам, які потребують правового захисту, а також поширювати свою діяльність громадянам України, які знаходяться тимчасово за межами нашої держави. Варто також додати, що існує необхідність належного закріплення норм адвокатської діяльності в умовах воєнного стану на законодавчому рівні, що створить умови для ефективної діяльності адвокатів в особливих умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аракелян М.Р. Інститут адвокатури у правозахисній діяльності сучасної Української держави. *Актуальні проблеми держави і права*. Випуск 3. 2011. С. 21–27.
2. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану : Постанова від 06.03.2022 р. № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 05.01.2023).
3. Для розподілення благодійної допомоги адвокатам під час воєнного стану створена Опікунська Рада. *Новинний портал directspeech.news*. URL: <https://directspeech.news/news/dlya-rozpodilennya-blagodiinoyi-dopomogi-advokatam-pid-cas-voennogo-stanu-stvorena-opikunska-rada>. (дата звернення: 08.01.2023).
4. Опікунська Рада НААУ надала матеріальну допомогу 33 адвокатам. *Веб-сайт Національної Асоціації Адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/news/print/7346-opikuns-ka-radanaau-nadala-material-nu-dopomogu-33-advokatam.html>. (дата звернення: 08.01.2023).
5. Про закриття для публічного доступу персональних даних адвокатів у Єдиному реєстрі адвокатів України на період запровадження воєнного стану : Рішення Ради адвокатів України № 22. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-03-02-r-shennyyarau-22_62443775bdf77.pdf. (дата звернення: 12.01.2023).
6. Про особливості проходження адвокатами військової або альтернативної (невійськової) служби у період воєнного стану : рішення Ради адвокатів України № 24. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-03-24-r-shennya-rau-24_6244383f5d80a.pdf. (дата звернення: 18.01.2023).
7. Про особливості видачі радами адвокатів регіонів посвідчень адвокатів України у період воєнного стану : рішення Ради адвокатів України № 31. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-03-16-r-shennya-rau-31_62443af4cde30.pdf. (дата звернення: 20.01.2023).
8. Про особливості допуску до складення кваліфікаційного іспиту в період воєнного часу : рішення Ради адвокатів № 35. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-03-25-r-shennya-rau-35_6245bdd262d0d.pdf. (дата звернення: 20.01.2023).
9. Литвин О.Л. Особливості надання безоплатної правової допомоги населенню в умовах воєнного стану. *Знання європейського права*. № 2. 2022. С. 76–81.
10. Поліщук В.В. Організація та впровадження віддаленої роботи в роботодавців: стратегія адвоката. Харків : ФАКТОР-МЕДІА. 2022. 60 с.
11. Офіційна сторінка Національної асоціації адвокатів України у Фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/UkrainianNationalBarAssociation>. (дата звернення: 21.01.2023).
12. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>. (дата звернення: 21.01.2023).
13. Про правовий режим воєнного стану : Закон України 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n173>. (дата звернення: 23.01.2023).
14. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>. (дата звернення: 23.01.2023).
15. Ради адвокатів регіонів під час воєнного стану надають допомогу у посиленому режимі. *Інформаційне агентство «АДВОКАТ ПОСТ»*. Відновлено з <https://advokatpost.com/rady-advokativ-rehioniv-pid-chas-voiennoho-stanu-nadaiut-dopomohu-u-posylenomu-rezhymy> (дата звернення: 25.01.2023).